

Prevezanika Chronika

No 27-28 (1992)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 27-28 (1992)

Ο Απόστολος Παύλος και η εκκλησία της Νικοπόλεως

Σπυρίδων Τσαγκαρόπουλος

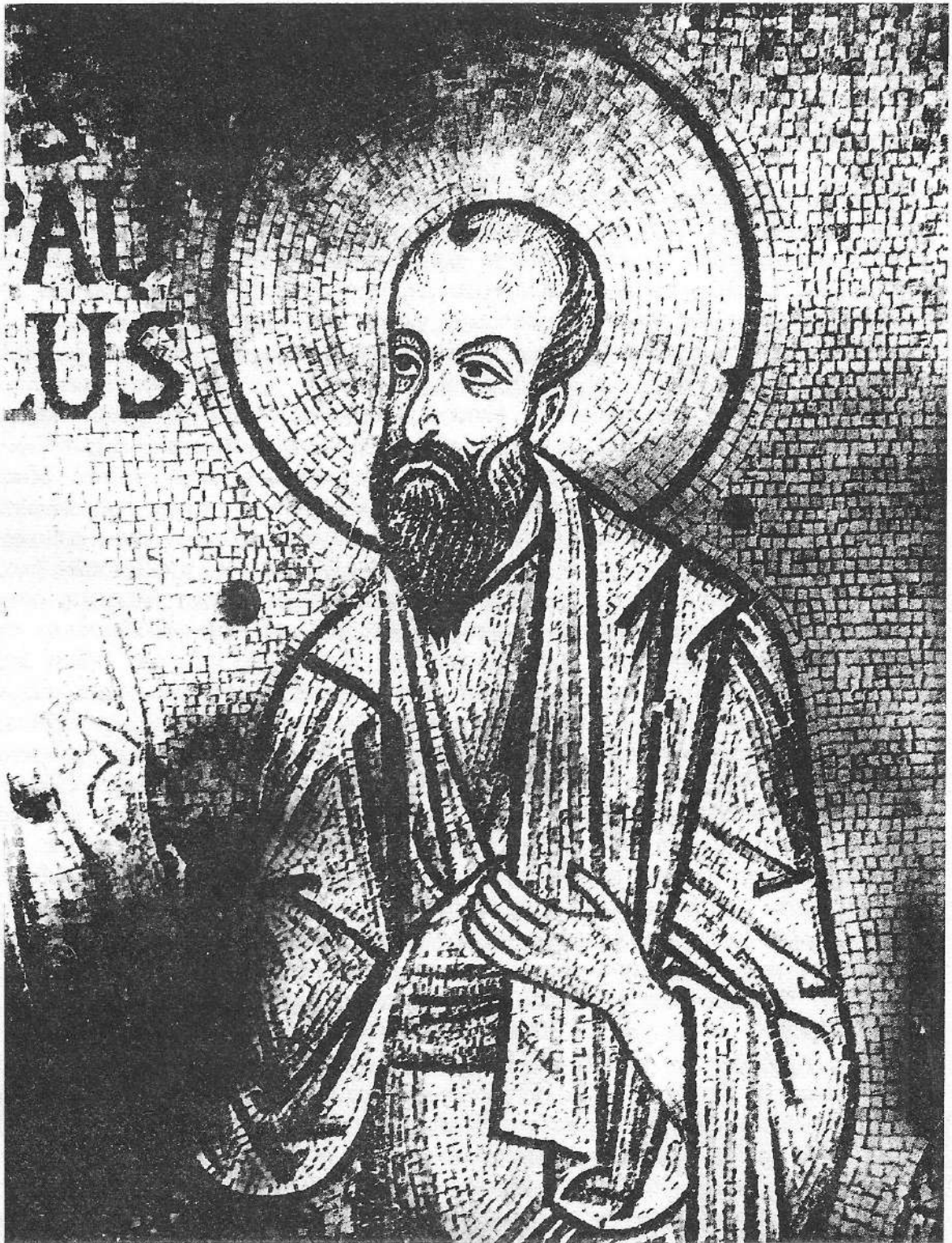
Copyright © 2022, Σπυρίδων Τσαγκαρόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Τσαγκαρόπουλος Σ. (1993). Ο Απόστολος Παύλος και η εκκλησία της Νικοπόλεως. *Prevezanika Chronika*, (27-28), 49–64. Retrieved from <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/29971>

Ο απόστολος Παύλος κηρύττων - λεπτομέρεια από μωσαϊκό του 12ου αιώνα
(Capella Palatina, Παλέρμο, Σικελία)

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ (*)

του Σπύρου Τσαγκαρόπουλου
συνταξιούχου εκπαιδευτικού

Είναι αξιέπαινη η πρωτοβουλία του Δήμου να πμήσει και να προβάλλει την Πρέβεζα με το εορταστικό δίδυμο «700 ΧΡΟΝΙΑ ΥΠΑΡΞΗΣ - 80 ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ».

Πέρα από την ευφρόσυνη ατμόσφαιρα του πανηγυρισμού δίνει την ευκαιρία να προσέξουμε κάτι από την τοπική μας ιστορία, παλαιά και νεότερη, κάτι που μπορεί να συμβάλει στην αυτογνωσία μας. Και είναι γνωστό, ότι τόσο σε προσωπικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο ο βαθμός αυτογνωσίας είναι δείκτης ωριμότητας.

Με όλο τον κίνδυνο να φανώ ρομαντικός θα έλεγα ακόμη ότι μας προδιαθέτει σε προσδοκίες και οραματισμούς, πράγματα δηλ. ξεχασμένα κάτω από το θαμπό πέπλο μιας πεζής και ανέμπνευστης καθημερινότητας.

Α'. Μολονότι δεν εμπίπτει στα πλαίσια των ιστορικών περιόδων, στις οποίες αναφέρονται τα αντικείμενα των εορταστικών εκδηλώσεων, η οργανωτική επιτροπή έκρινε σκόπιμη μαν ιδιαίτερη αναφορά στη βαρυσήμαντη για την ιστορία μας σχέση του Αποστόλου Παύλου με τη Νικόπολη. Η εκκλησία βέβαια μνημονεύει το γεγονός, εορτάζει πανηγυρικά το Μεγάλο Απόστολο των Εθνών και τον τιμά εγκωμιαστικά. Η Ιερά Μητρόπολις Νικοπόλεως-Πρεβέζης που σεμνύνεται για την προέλευση και τη συνέχειά της με την εκκλησία που ίδρυσε ο Απόστολος, συμβάλλει στη συντήρηση της μνήμης, τη μελέτη, την έρευνα, προς μεγάλη πνευματική και εθνική ωφέλεια.

Το καλοκαίρι του 1951 γιορτιάστηκαν στην Ελλάδα τα 1900 χρόνια από τον ερ-

(*) Ομιλία που έγινε στα πλαίσια των εορταστικών εκδηλώσεων για τα 700 χρόνια ύπαρξης και 80 χρόνια ελευθερίας της Πρέβεζας, στις 4-10-92 και διανθίστηκε με μουσική από τη Βυζαντινή Χορωδία του Πνευματικού Κέντρου της Μητρόπολης.

χομό του Αποστόλου Παύλου στη χώρα μας. Έγινε τότε ειδικός εορτασμός στη Νικόπολη με προσέλευση αντιπροσωπειών των ορθοδόξων εκκλησιών και με συμμετοχή προσωπικοτήτων του πολιτικού και πνευματικού χώρου.

Αλλά και πάντοτε, πέρα από την ενασχόληση και την έρευνα ειδικών επιστημόνων, φιλόστορες λόγιοι της περιοχής και του ευρύτερου ηπειρωτικού χώρου (όπως ο γυμνασιάρχης Φώτης Οικονόμου), καθώς επίσης φιλόπονοι κληρικοί (μνημονεύω τον γνωστό μας, άλλοτε ιεροκήρυκα της Μητροπόλεως και πολυγραφότατο π. Φιλάρετο Βιτάλη) με δημοσιεύσεις και αξιόλογα πονήματα έκαμαν γνωστά σημαντικά στοιχεία από τη ζωή και τη δράση της εκκλησίας της Νικοπόλεως σε παλιότερες εποχές. Εδώ θα ήθελα να υπενθυμίσω τη συμβολή του Μητροπολίτη μας Κυρίου Μελετίου στο Α' Διεθνές Συμπόσιο, για τη Νικόπολη, που έγινε το 1984 στην Καστροσυκιά με πρωτοβουλία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σε συνεργασία με το Δήμο Πρέβεζας.

Φυσικά το ενδιαφέρον παραμένει αδιάπνωτο, το θέμα δεν εξαντλείται, ούτε όμως και το χρέος εξοφλείται. Γιατί είναι μεγάλη η ευλογία και η τιμή για την περιοχή μας να συνδέεται με τον Απόστολο Παύλο, τον πρώτο μετά τον Ένα, στη θεμελίωση της Εκκλησίας. Ακόμη λόγοι τοπικού γοήτρου και εθνικής φιλοπρέπειας επιβάλλουν να προβάλλουμε και να αξιοποιούμε τούτο το προνόμιο, μάλιστα στη σημερινή ευαίσθητη συγκυρία, που η Ορθοδοξία καλείται να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην Ευρώπη και στα Βαλκάνια ειδικότερα.

Για μια έγκυρη και εμπειριστατωμένη παρουσίαση του θέματος, που έχει τίτλο «Ο Απόστολος Παύλος και η Εκκλησία της Νικοπόλεως» ο σημερινός ομιλητής δεν είναι ο πλέον αρμόδιος. Ούτε ιστορικός είναι ούτε θεολόγος. Ερασιτέχνης της ανάγνωσης με περιορισμένα εφόδια, ανέλαβε αυτή την ομιλία. Με το δικαίωμα ή - αν θέλετε - την υποχρέωση του απλού πολίτη να συμμετέχει κατά δύναμη στις συλλογικές δραστηριότητες. Εννοείται με δέος προς τη δυσκολοκυνήγητη αλήθεια και προς το ακροατήριο. Τώρα αν μέσα στα κίνητρα του τολμήματος μερικοί από τους ακροατές συμπεριλάβετε και το θάρρος της άγνοιας, τί να γίνει; ... μπορεί να έχετε και δίκιο.

Μέχρι τώρα δεν υπάρχει άμεση, ευθεία απόδειξη για την άφιξη, την παραμονή και τη δραστηριότητα του Παύλου στη Νικόπολη. Δεν έχουμε αυτούσια αρχαιολογικά ευρήματα, τεκμήρια επιστημονικά, αδιάσειστα υλικά πειστήρια. Λείπουν και οι διασταυρωμένες θετικές μαρτυρίες στην εξωεκκλησιαστική βιβλιογραφία. Δεχόμαστε βέβαια με αισθήματα ιερότητας και πηής την υπόδειξη του σημείου - κοντά στη Μονή Λιθαρίου - όπου κατά την παράδοση εδίδαξε ο Παύλος.

Ωστόσο υπάρχουν οι έμμεσες αποδείξεις με το ίδιο αναμφισβήτητο κύρος. Είναι τα λογικά συμπεράσματα από το συνδυασμό χωρίων την Καινής Διαθήκης, οι αναφορές στο βιβλίο των Πράξεων και τις Επιστολές, πηγές υψίστης αξιοπιστίας και ευρύτατης αποδοχής.

Είναι γνωστή η σχετική περικοπή από την επιστολή του Τίτου:

«Όταν πέμψω Αρτεμόν προς σε ή Τυχικόν, σπούδασον ελθείν προς με εις Νικόπολιν. Εκεί γάρ κέκρικα παραχειμάσαι.» (Τιτ. Γ' 12).

Φαίνεται, ο Τίτος δεν ήταν μόνιμος επίσκοπος στην Κρήτη, αλλά απεσταλμένος του Παύλου με συγκεκριμένη αποστολή. Μετά την άφιξη του αντικαταστάτη του έπρεπε να αναχωρήσει αμέσως να συναντήσει τον Παύλο. Τον είχε αφήσει στην Κρήτη από την αρχή της τέταρτης, τελευταίας περιόδου του ο Απόστολος, όπως

άφησε και τον Τιμόθεο στην Έφεσο. Πρέπει να είχε πια συμπληρωθεί ο τελευταίος κύκλος επισκέψεων των εκκλησιών της ανατολής. Από την Κρήτη, ο Παύλος πέρασε στην Κόρινθο, πήγε στη Μίλητο, ανέβηκε στην Τρωάδα, διαπεραιώθηκε στη Μακεδονία. Το φθινόπωρο του έτους 66 μ.Χ. (κατά μίαν άλλη παλαιότερη εκδοχή το 63 μ.Χ.) κατευθύνεται στη Νικόπολη με μικρή ομάδα συνεργατών, ανάμεσα στους οποίους ήταν ίσως και ο Λουκάς. (Να σημειώσουμε ότι ο ευαγγελιστής Λουκάς, που συνέγραψε και το βιβλίο Πράξεων των Αποστόλων, συνόδευε σε πολλά ταξίδια του τον Παύλο και κατέγραψε με ακρίβεια και παραστατικότητα σημαντικά γεγονότα).

Από ποιο μέρος έστειλε ο Παύλος την επιστολή προς τον Τίτο δεν ξέρομε. Μάλλον όχι από τη Νικόπολη. Το αμφισβητεί η λέξη «εκεί». Στην αντίθετη περίπτωση, αν δηλ. την έστειλε από την Νικόπολη, θα έλεγε «εδώ γαρ κέκρικα παραχειμάσαι».

Με τα πρώτα χρόνια της εξάπλωσης του Χριστιανισμού στη γνωστή τότε οικουμένη, ο λόγος του Ευαγγελίου ακούστηκε και στην Ιλλυρία, δηλ. Βόρειο Αλβανία και Δαλματία. Στην προς Ρωμαίους επιστολή του ο Παύλος, θέλοντας να τονίσει ότι ο λόγος του Θεού διαδόθηκε με την υπερφυσική δύναμη του Αγίου Πνεύματος, συνοδευόμενη από πολλά και καταπληκτικά θαύματα, το μνημονεύει καθαρά. Περιόδευσε - λέει - από τα Ιεροσόλυμα σε όλα τα γύρω μέρη και έφθασε μέχρι το Ιλλυρικό, όπου εκήρυξε με πληρότητα και ακρίβεια το Ευαγγέλιο. «*Ὡστε με ἀπὸ Ἱερουσαλήμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ Ευαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.*» (Ρωμ. ΙΕ' 19). Καυχιέται μάλιστα ότι επισκέπεται εθνικούς και ειδωλολάτρες σε μέρη όπου δεν έχει αναφερθεί το άγιο όνομα του Κυρίου από άλλους αποστόλους ή χριστιανούς, γιατί δεν θέλει να χτίζει σε ξένα θεμέλια ούτε να υπεισέρχεται σε δικαιοδοσίες άλλων.

Τί πιο πιθανόν, επιστρέφοντας από εκεί, δηλ. από το Ιλλυρικό, γνωστό από την τρίτη περιοδεία (53-58 μ.Χ.) να ίδρυσε την εκκλησία στη Νικόπολη της Ηπείρου; Εδώ, που έπειτα από δέκα χρόνια, όπως είδαμε παραπάνω, αποφάσισε να περάσει το χειμώνα, τον τελευταίο του πια. Αφού την άνοιξη του 67 μ.Χ. κατευθύνεται προς τη Ρώμη, τέρμα μιας μεγαλειώδους αγωνιστικής πορείας και τόπο μαρτυρίου. Τον περίμενε μια μεγάλη δίκη, ως δήθεν αναμειγμένον έμμεσα στην υπόθεση εμπρησμού της Ρώμης. Προβλέπει την έκβαση, αλλά παραμένει νηφάλιος. «*Εγὼ γάρ ἤδη σπένδομαι καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε*», γράφει προς τον Τιμόθεο (Β' Τιμ. Δ', 6-7) λίγον καιρό πριν από την θανατική καταδίκη του, με την οποία έκλεισε η δίκη.

Εν τω μεταξύ ήρθε να τον συναντήσει και το Τίτος. Πού ακριβώς συναντήθηκαν δεν είναι γνωστό. Στη Νικόπολη ή στη Ρώμη; Επίσης πού συνελήφθη ο Παύλος; Η άποψη ότι η σύλληψή του έγινε στη Νικόπολη δεν έχει επιβεβαιωθεί. Πάντως είναι γεγονός ότι αμέσως μετά έστειλε τον Τίτο στην Ιλλυρία-Δαλματία, μέρος ασφαλώς γνωστό από πριν. Στη Β' επιστολή προς τον Τιμόθεο διαβάζουμε τη δραματική έκκληση του Αποστόλου που κρύβει κι ένα ανθρώπινο παράπονο: «*Σπούδασον ελθεῖν πρὸς με ταχέως. Δημᾶς γάρ με εγκατέλιπεν ἀγαπήσας τὸν νυν αἰῶνα καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην. Κρήσκης εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν. Λουκάς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ.*» (Β' Τιμ. Δ' 9-11). Εξυπακούεται ότι η Δαλματία του ήταν γνωστή. Συνήθως ο Παύλος επισκέπεται μια περιοχή, ιδρύει εκκλησία, ορίζει αντιπρόσωπό του και όταν παραστεί ανάγκη την επισκέπεται πάλι.

Ηκεί κάπως παράδοξα που δεν συμφωνούν όλοι οι ερμηνευτές στη γεωγραφική τοποθέτηση της Νικοπόλεως. Υπήρξαν και άλλες πόλεις φορείς του ίδιου ονόματος, στις οποίες είχαν εκχωρηθεί μικρές ή μεγάλες πιθανότητες να είναι η κάθε μια τους η αναφερόμενη στις επιστολές. Αναφέρονται η «Νικόπολις προς Νέστον» κοντά στον ποταμό, όπου είναι σήμερα το βουλγαρικό Νευροκόπιο και η «Νικόπολις προς Ίστρον», δηλ. το Δούναβη, στην Κάτω Μοισία της Θράκης. Πρέπει όμως να αποκλειστούν, αφού και οι δύο ιδρύθηκαν σε μεταγενέστερη περίοδο από τον αυτοκράτορα Τραϊανό (98-117 μ.Χ.). Για άλλους λόγους πρέπει να αποκλειστούν: η Νικόπολις της Αιγύπτου που ιδρύθηκε επίσης από τον Αύγουστο (24 π.Χ.) έξι χρόνια μετά την ηπειρωτική «αδελφή» της καθώς και η Νικόπολις στα νοποδυτικά της Μικρής Αρμενίας που έκτισε ο Πομπήιος το 66 μ.Χ. μετά τη νίκη του επί του Μιθριδάτη του ΣΤ' (είναι η πόλη όπου εμαρτύρησαν 45 χριστιανοί στρατιώτες της δωδέκατης ρωμαϊκής λεγεώνας που τη μνήμη τους τιμούμε στις 10 Ιουλίου). Η θέση και των δύο και η απόστασή τους από τον άξονα δραστηριότητας του Αποστόλου τους στερούν κάθε πιθανότητα. Ομώνυμη πόλη υπήρχε στο ανατολικό άκρο της Κιλικίας, που ίδρυσε ο Μέγας Αλέξανδρος μετά τη μάχη στην Ισσό. Λόγω θέσεως και κλίματος όμως, θα ήταν ο πλέον ακατάλληλος τόπος για παραχείμαση. Τέλος για λόγους χρονολογίας αποκλείεται και η Νικόπολις της Παλαιστίνης.

Όλες οι πιθανότητες συγκεντρώνονται στην Νικόπολη της Ηπείρου, σημαντική εκείνη την εποχή, όπως την περιγράφουν Έλληνες και Ρωμαίοι γεωγράφοι και ιστορικοί. Είναι απίθανο, γράφοντας ο Παύλος στον Τίτο να τον συναντήσει στη Νικόπολη, να εννοούσε άλλη πόλη. Έπρεπε να την προσδιορίζει σαφώς. Διαφορετικά ο Τίτος θα μετέβαινε στη Νικόπολη της Ηπείρου, αφού αυτή ήταν πιο γνωστή και είχε σχέση με τις δραστηριότητες του Αποστόλου. Μεταξύ των παλαιότερων αυτή την άποψη υποστηρίζει και ο άγιος Ιερώνυμος (340-420 μ.Χ.), επιφανής και πολυγλωσσικός πατέρας, δαλματός την καταγωγή, γνωστός του Γρηγορίου του Ναζιανζηνού και του Γρηγορίου Νύσσης.

Δεν ήταν λοιπόν τυχαία και περιστασιακή η επιθυμία του Παύλου να παραχειμάσει στη Νικόπολη. Βέβαια δεν τον τραβούσαν κατά κύριο λόγο το ήπιο κλίμα και οι φυσικές καλλονές των ακτών του Ιονίου. Ο ακαταπόνητος οδοιπόρος, απόντος στις δυσκολίες και τους κινδύνους, που παραμόνευαν σε κάθε του βήμα, επειγόταν να ολοκληρώσει το πιάνιο έργο του. Αξιοποιούσε την κάθε στιγμή «εξαγοραζόμενος τον καιρό». Ποτέ δεν επιζήτησε τη σωματική ανάπαυση. Είναι γνωστό ότι ακόμη και στη φυλακή εργαζόταν ο ίδιος χειρωνακτικά, ασκώντας την πατροπαράδοτη τέχνη του ως σκηνοποιός, προκειμένου να εξοικονομεί τα προς το ζείν και να μη γίνεται βάρος των άλλων. «*Ουδέ δωρεάν άρτον εφάγομεν παρά πνος, πλην εν κόπω και μόχθω, νύκτα και ημέραν εργαζόμενοι προς το μη επιβαρήσαι πνα ημών*» γράφει προς τους Θεσσαλονικείς (Θεσ. Β', Γ' 8-9). Με τη σημερινή ορολογία θα λέγαμε δεν είχε καιρό για ταξίδια αναψυχής και τουρισμό. Το «παραχειμάσαι» έχει την έννοια της αναμονής του κατάλληλου χρόνου για συνέχιση της περιόδου, που ασφαλώς απαιτούσε επίμοχθη προετοιμασία.

Τα χρόνια εκείνα, η Νικόπολη είχε μια αναδειχθεί σε σπουδαίο εμπορικό, συγκοινωνιακό και πολιτιστικό κέντρο, σταθμός για τα ταξίδια προς τη Ρώμη και τη δυτική Ευρώπη. Ασφαλώς ήταν το κατάλληλο ορμητήριο για ιεραποστολική δραστηριότητα και εξορμήσεις προς το βορρά, περιοχή που λόγω θέσεως συμμετείχε ενεργά στη ζωή της αυτοκρατορίας. Η Εγνατία οδός, κύρια οδική αρτηρία του ρωμαί-

κού κράτους, άρχιζε από το Δυρράχιο και δια μέσου της Ηπείρου, Μακεδονίας και Θράκης κατέληγε στο Βυζάντιο. Πολύ λογικό, ότι ο Παύλος δεν θα παρέλειπε ένα ακμαίο ελληνικό κέντρο, που απέκτησε γρήγορα τα γνωρίσματα και τη σημασία της Αθήνας, της Κορίνθου, των Φιλιππων, πόλεις τις οποίες επισκέφτηκε ο Απόστολος.

Β. Προκειμένου να κατανοηθεί πληρέστερα η σημασία της Νικοπόλεως την εποχή εκείνη και μετέπειτα ως χώρου, μέσα στον οποίο ρίζωσε, αναδείχθηκε και διέλαμψε η εκκλησία της, αξίζει να θυμίσουμε με συντομία το ιστορικό της ίδρυσης και τη φυσιογνωμία του ιδρυτή.

Σε ανάμνηση της νίκης του - και όχι μόνο της νίκης του - κατά του Αντωνίου και της Κλεοπάτρας ο Οκταβιανός ίδρυσε το 30 π.Χ. την πόλη, στον τόπο όπου στρατοπέδευσε πριν από τη μάχη του Ακτίου (2 Σεπτεμβρίου 31 π.Χ.), η έκβαση της οποίας σφράγισε για πάντα την τύχη της Ευρώπης.

Γνωστό το όνομά του: Οκτάβιος (63 π.Χ. - 14 μ.Χ.). Θεωρείται ο επίσημος ιδρυτής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και έμεινε στην ιστορία ως Αύγουστος, δηλ. σεβαστός. Το κοσμοϊστορικό του μέγεθος οφείλεται στην επιτυχία του να επιβάλει νέα τάξη και να εδραιώσει την ειρήνη για πολλά χρόνια. Συγγενής μεγάλων ανδρών της Ρώμης, του Πομπήιου και του Ιουλίου Καίσαρα, έλαβε στρατιωτική εκπαίδευση και πολιτική μόρφωση. Στην Απολλωνία, φημισμένο πολιτιστικό κέντρο της Ηπείρου, διδάχθηκε τη ρητορική από το φιλόσοφο Απολλόδωρο. Εκεί πληροφορήθηκε τη δολοφονία του θείου του Ιουλίου Καίσαρα, ο οποίος του κληροδότησε το όνομα και την περιουσία του.

Η Ρώμη βρισκόταν διηρημένη και πολιτικά ασταθής. Οι αντίπαλοι του Καίσαρα ζητούσαν δημοκρατία. Ο Μάρκος Αντώνιος, ικανός στρατηγός, διεκδικούσε την κυριαρχία. Άρχισε ο ανταγωνισμός Οκταβιανού και Αντωνίου. Με αξιοθαύμαστη επιμονή, πονηριά και διπλωματία ο πρώτος, εκμεταλλευόμενος τη μνήμη του Καίσαρα, αλλά και την εύνοια επιφανών ανδρών, όπως του Κικέρωνα, εξασφάλισε την προσασία της Σύγκλητου. Ο Αντώνιος αναγκάστηκε να υποχωρήσει και να φύγει από τη Ρώμη.

Άναψε μια εμφύλια διαμάχη, με πολιτικά εγκλήματα, με διαστήματα βραχύβιας συνεργασίας και συγκυριαρχίας, ώσπου το 44 μ.Χ. οι δύο αντίπαλοι μοιράστηκαν τον κόσμο. Σφαίρα επιρροής του Αντωνίου η Ανατολή, του Οκταβίου η Δύση.

Με τις επιτυχίες του, που έφεραν την ειρήνευση των θαλασσών και την εξάλειψη της πειρατείας, ο Οκτάβιος αύξαινε το γόνιτρό του. Ο Αντώνιος, νικημένος από τους Πάρθους, αιχμάλωτος των θελγήτρων της Κλεοπάτρας, αποχαυνωμένος από την ηδυσπαθή ζωή της αιγυπτιακής αυλής, διέτρεχε την τροχιά της παρακμής.

Οι αλληλοκατηγορίες των δύο ανταγωνιστών προβλημάζαν τη Σύγκλητο, η οποία τελικά καθήρεσε τον Αντώνιο από την Τριανδρία και κήρυξε τον πόλεμο κατά της Κλεοπάτρας. Η κρίσιμη σύγκρουση έγινε έξω από το Άκτιο, που είχε εκλέξει ως βάση ο Αντώνιος. Ο αντίπαλός του, που ήρθε από την Ιταλία με το δικό του στόλο, στρατοπέδευσε στην απέναντι ηπειρωτική ακτή του Ιονίου. Η νίκη του Οκταβίου υπήρξε σαρωτική. Αμέσως έγινε κύριος του απέραντου κράτους, εθωράκισε την εξουσία του, έδωσε χρηστές ελπίδες στο λαό για δικαιοσύνη, πρόνοια και ελευθερίες.

Ανάμεσα στα πρώτα και σημαντικά έργα του Οκταβιανού Αυγούστου συγκαταλέ-

γεται και η Νικόπολη. Η ίδρυσή της σ' αυτή τη θέση δεν σήμαινε απλώς τη θεμελίωση ενός μνημείου νίκης. Η θέση της, στη στενή λωρίδα ξηράς μεταξύ Ιονίου και Αμβρακικού, με τρία λιμάνια, ευνόησε τη γρήγορη ανάπτυξή της.

Ο εποίκισμός της νεοσύστατης πόλης ολοκληρώθηκε με την αναγκαστική μεταγκατάσταση του πληθυσμού της ευρύτερης περιοχής. Η Ήπειρος και η Ακαρνανία δεν υπήρξαν ποτέ πολυάνθρωπες. Πολύ περισσότερο τότε, έπειτα από εξοντωτικούς πολέμους. Εδώ ας θυμηθούμε την ερήμωση της Ηπείρου πριν από 135 χρόνια από το Ρωμαίο στρατηγό Αιμίλιο Παύλο, το νικητή του τελευταίου Μακεδόνα βασιλιά Περσέα στην μάχη της Πύνδας (168 π.Χ.). Εβδομήντα πόλεις κατέσκαψε και εκατόν πενήντα χιλιάδες κατοίκους εξαθροπώδισε. Ήταν η άγρια εκδίκηση της Ρώμης, γιατί στην πλειονότητά τους οι Ηπειρώτες είχαν ταχθεί με το μέρος του Περσέα. Ήταν ίσως και τα παλιά απωθημένα της κατά του Πύρρου. Χρειάστηκε λοιπόν να απογυμνωθούν αρκετές πόλεις. Από τις γειτονικές Κασσώπη και Αμβρακία μέχρι το Στράτο της Ακαρνανίας και την Πλευρώνα της Αιτωλίας.

Ο Αύγουστος εστόλισε τη Νικόπολη με επιβλητικά κτίρια, έργα μνημειακά, ναούς, θέατρο, στάδιο, ωδείο. Λέγεται ότι στη διακόσμηση συνέβαλε και ο Ηρώδης ο Μέγας, που μετά τη μάχη του Ακτίου επέτυχε την εύνοια του νικητή εξασφαλίζοντας μάλιστα για τον εαυτό του και το έθνος του διάφορα προνόμια. Αξιόλογα ήταν και τα τεχνικά έργα, το τείχος, οι λιμενικές εγκαταστάσεις, τα λουτρά, το υδραγωγείο. Το τελευταίο, εκμεταλλευόμενο τις ίδιες πηγές που χρησιμοποιούμε σήμερα, εντυπωσιάζει με το μέγεθος και την τεχνική του αρτιότητα.

Ενενήντα χρόνια ζωής είχε συμπληρώσει η πόλη όταν την επισκεπτόταν ο απόστολος Παύλος. Πολυάνθρωπη ελληνική μεγαλούπολη, ευημερούσα. Εμπορικότατη, διέμεναν σ' αυτήν πολλοί Ιουδαίοι, προς τους οποίους, κατά τη συνήθειά του, θα απευθυνόταν πρώτα ο Παύλος. Κέντρο των ελληνικών γραμμάτων και τεχνών κινούσε το ενδιαφέρον πολλών πλούσιων νέων της Ρώμης που ήθελαν μια γεύση ελληνικής παιδείας. Στα γραφικά της παράλια Ρωμαίοι της αριστοκρατίας και βετεράνοι του στρατού έκτιζαν πολυτελείς επαύλεις. Οι χαρακτηρισμοί της ως ιερής και ασύλου, η ισχυρή εκπροσώπησή της στη Δελφική Αμφικτυονία, η ύπαρξη νομισματοκοπείου και το προνόμιο να είναι η έδρα επαρχιακής διοικήσεως επιμαρτυρούν την ιδιαίτερη σημασία της.

Η Ρώμη ήταν η αδιαφιλονίκητη κυρίαρχος του κόσμου. «Pater orbis» (πατέρας της οικουμένης) ονομάζονταν ο Αύγουστος, που όταν το έτος 29 π.Χ. ανεκήρυξε τη γενική ειρήνη, πήρε τον τίτλο του «σωτήρα των λαών». Χάρη σ' αυτή την ειρηνική περίοδο οι απόστολοι δεν εμποδίστηκαν στο ιεραποστολικό τους έργο από πολεμικές ταραχές και περιοριστικά στρατιωτικά μέτρα. Την περίοδο εκείνη μέχρι και τον τρίτο αιώνα η Νικόπολη γνώρισε μεγάλη ακμή. Λέγεται ότι ο πληθυσμός της έφθασε τις 300 χιλιάδες κατοίκους.

Λίγα χρόνια μετά τον Παύλο τη Νικόπολη επέλεξε να ιδρύσει τη Σχολή του ο στωικός φιλόσοφος Επίκτητος (50-138 μ.Χ.). Απελεύθερος εκ Φρυγίας διέμενε στη Ρώμη, αλλά με την απέλαση των φιλοσόφων επί Δομιανού κατέφυγε στη Νικόπολη, όπου εδίδασκε επί πολλά χρόνια. Βέβαια ανάμεσα στη στωική ιδεολογία και τη χριστιανική διδασκαλία υπάρχει τεράστια διαφορά. Η μια είναι ανθρωποκεντρική, η άλλη χριστοκεντρική. Οι στωικοί διδάσκουν ότι ο άνθρωπος είναι αυτόνομος και τέλειος, εφ' όσον ζει σύμφωνα με τον ορθό λόγο και τη φύση. Δεν τίθεται θέμα απολύτρωσης. Η ηθική τους όμως περιέχει και θετικά στοιχεία. Τη διακρίνει θρη-

σκευπικό πνεύμα, δέχεται την ελευθερία και την ευθύνη, συνιστά την αυτοκυριαρχία προς τα πάθη, προτρέπει στην ανεξαρτησία από τα εγκόσμια αγαθά.

Μαθητής του Επικτήτου στη Νικόπολη εκρημάτισε (112-116 μ.Χ.) και ο γνωστός μας απο το σχολείο Αρριανός. Από τις σημειώσεις των ακροάσεων του φιλοσόφου έγραψε τα περίφημα βιβλία των «Διατριβών» και το πασίγνωστο «Εγχειρίδιον», ένα είδος παγκοσμίου σαβουάρ-βιβρ.

Μέσα στη θαυμαστή συγκυρία που συνθέτουν η διάδοση της ελληνικής γλώσσας και η ενόπτια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η διδασκαλία των στωικών συνέβαλε και αυτή στην ιδεολογική προετοιμασία της ανθρωπότητας, προκειμένου να δεχθεί την εξ αποκαλύψεως αλήθεια.

Είναι παράξενο, αλλ' όχι ανεξήγητο, το γεγονός ότι τους τρεις πρώτους χριστιανικούς αιώνες, περίοδο ακμής της Νικοπόλεως, δεν υπάρχουν στοιχεία για τη ζωή και τη δράση της εκκλησίας της. Όμως δεν πρόκειται περί κενού χώματος. Ισχύει για ολόκληρη την Εκκλησία. Είναι η εποχή των διωγμών. Η ζωή των χριστιανών εκτυλίσσεται στο περιθώριο της κοινωνίας. Η ιστορία των πρώτων αιώνων του χριστιανισμού βρίσκεται ολόκληρη στις κατακόμβες.

Φυσικά υπήρχε εκκλησία και μάλιστα ηρωική. Γνωρίζουμε ότι κατά τους διωγμούς η Ήπειρος έχει να επιδείξει πλήθος μαρτύρων. Αναφέρουμε τον Άστιον, ο οποίος εμαρτύρησε το έτος 98, την Ευανθία και τον υιό της Ελευθέριο, επίσκοπο Αυλώνας που εμαρτύρησαν επί Αδριανού (120 μ.Χ.), τους μάρτυρες Δάνακτα, Θερίνον και Δονάτον στο Βουθρωτό, που εμαρτύρησαν το έτος 250 επί Δεκίου. Σύμφωνα με παλαιότατη παράδοση, ο ίδιος ο Παύλος εγκατέστησε πρώτον επίσκοπον Δυρραχίου κάποιον ονόματι Καίσαρα, ενώ οι μαθητές του Παύλου Ιάσων και Σωσίπαιρος μετέφεραν το χριστιανισμό στην Κέρκυρα το έτος 42 μ.Χ.

Γ. Οι ποικίλες ιστορικές αναφορές στην εκκλησία της Νικοπόλεως, το ανεπτυγμένο επισκοπικό σύστημα διοικήσεως, η παρουσία επιφανών ιεραρχών από τις αρχές του τέταρτου αιώνα, η ζωντάνια της στην πρώτη βυζαντινή περίοδο, δεν μπορεί να ξεπήδησαν από το κενό! Προϋποθέτουν ανθρώπινη υποδομή, βάσεις υλικές και θεσμικές, οργάνωση, εμπειρία και μέσα. Από αυτή την αφετηρία ξεκινάει μια παράδοση ανθεκτική, ικανή να συντηρεί τη σπίθα και να πυροδοτεί δημιουργικές εξάρσεις ακόμη και μέσα στους σκληρούς ανέμους χαλεπών καιρών.

Οι πρώτες ιστορικά βεβαιωμένες χριστιανικές κοινότητες της Ηπείρου είναι οι επισκοπές της Παλαιάς Ηπείρου, με πρώτη της Νικοπόλεως. Η Παλαιά Ήπειρος ταυτίζεται σχεδόν με την Ήπειρο, όπως τη γνωρίζουμε από τους αρχαίους χρόνους ως γεωγραφική και πολιτική ενότητα. Αρχίζει από τα Κεραύνια όρη, δηλ. από τον κόλπο της Αυλώνας και φθάνει μέχρι τον Αμβρακικό. Ανατολικά τα όρια συμπίπτουν με την κορυφογραμμή της Πίνδου και προς δυσμάς περιλαμβάνει τα νησιά Κέρκυρα, Λευκάδα και Ιθάκη. Η διοικητική δικαιοδοσία της, ως βυζαντινό θέμα Νικοπόλεως, εκτεινόταν αργότερα μέχρι τις εκβολές του Αχελώου.

Προς βορράν της Παλαιάς Ηπείρου με το όνομα Νέα Ήπειρος από την εποχή του Διοκλητιανού εκτείνεται η υπόλοιπη Ήπειρος ως στην πόλη Λίσσο, το αλβανικό χωριό Αλέσιο στο Δρίνο, με ανατολικά σύνορα τη Μακεδονία. Περιελάμβανε μεταξύ άλλων τις πόλεις Απολλωνία, Αυλώνα, Λιχνιδό (Αχρίδα) και το Δυρράχιο, την αρχαία κορινθιακή αποικία Επίδαμνο, έδρα του διοικητή κατ' αντιστοιχία προς τη Νικόπολη.

Μέχρι του Μεγάλου Κωνσταντίνου οι επισκοπές Παλαιάς Ηπείρου υπάγονταν εκκλησιαστικώς στη μητρόπολη Κορίνθου, που υπήρξε ένα από τα πρώτα κέντρα χριστιανισμού στην Ελλάδα. Από του Μ.Κωνσταντίνου οι επισκοπές αυτές περιήλθαν στην επισκοπή Νικοπόλεως με ανώτερο πνευματικόν ποιμένα τον βικάριο, δηλ. τον τοποτηρητή της αποστολικής έδρας της Ρώμης, αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης και φυσικά υπό την εποπεία του Πάπα, δηλ. του πατριάρχη Ρώμης.

Η Βαλκανική μεταξύ Γ' και Η' αιώνα αποτελούσε μια εκκλησιαστική διοίκηση, που λεγόταν Ιλλυρικό ή Εξαρχία του Ιλλυρικού, με πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη. Η εξαρχία του Ιλλυρικού είναι η επισημότερη εκκλησιαστική αρχή μετά τα πέντε πατριαρχεία (Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Αντιοχείας, Αλεξανδρείας και Ιεροσολύμων). Ο Θεσσαλονίκης στις τρίτη, τέταρτη και πέμπτη Οικουμενικές Συνόδους ακολουθεί πάντοτε μετά τους πέντε πατριάρχες. Στην τάξη των ιεραρχών του Ιλλυρικού ο Νικοπόλεως Παλαιάς Ηπείρου ήταν τρίτος, αμέσως μετά τον Θεσσαλονίκης και τον Κορίνθου. Παρά ταύτα κατά την τρίτη και τέταρτη σύνοδο και τη συνεχόμενη περίοδο 451-519 μ.Χ. ο Νικοπόλεως ευρίσκεται στο επίκεντρο της εκκλησιαστικής ζωής περισσότερο από τον Θεσσαλονίκης και τον Κορίνθου. Π.χ. στη σύνοδο της Χαλκηδόνος (451 μ.Χ.) ενώ είναι παρών ο τοποτηρητής του Θεσσαλονίκης και αυτοπροσώπως ο Κορίνθου, ηγείται των επισκόπων ολοκλήρου του Ιλλυρικού ο επίσκοπος Νικοπόλεως άγιος Απτικός. Είναι κάτι σαν εξουσιοδοτημένος ομιλητής, εκφραστής των θεολογικών τους απόψεων. Προφανώς λόγω της βαθιάς θεολογικής του κατάρτισης. Το ίδιο γίνεται φανερό στις περιπτώσεις των αγίων Δονάτου, Ιωάννου και Αλκίσιονος.

Από το έτος 732 με απόφαση του αυτοκράτορα Λέοντα Γ', του Ισαύρου, η Παλαιά Ηπειρος αποσπάστηκε από την κηδεμονία της Ρώμης και αποτέλεσε με τη λοιπή Ελλάδα τμήμα του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Από τότε και οριστικά η επισκοπή Νικοπόλεως φέρει τον τίτλο μητρόπολης.

Η πνευματική δικαιοδοσία του Νικοπόλεως Παλαιάς Ηπείρου, ο απόνχος της οποίας διατηρείται στη «φήμη» του εκάστοτε μητροπολίτη μας ως «υπερτίμου» και εξάρχου Παλαιάς Ηπείρου, διαφαίνεται και στον περίφημο συνέκδημο του Ιεροκλέους. Πρόκειται για επίσημο βιβλίο των αρχών του 6ου αιώνα, ένα είδος πολιτικής και οικονομικής γεωγραφίας του βυζαντινού κράτους, που διασώζει ενδιαφέροντα ιστορικά στοιχεία. Εκεί αναγράφεται: «Δωδεκάτη επαρχία Παλαιάς Ηπείρου, υπό ηγεμόνα. Πόλεις δώδεκα. Μητρόπολις: Νικόπολις, Δωδώνη, Εύροια, Ακπιον, Αδριανούπολις, Αππιων, Φοινίκη, Αγκιάσιμος, Βουθρωτίς, Φωτική, Κέρκυρα νήσος, Ιθάκη νήσος». Η διαίρεση αυτή του βυζαντινού θέματος Νικοπόλεως διατηρήθηκε, έστω και ψιλώ ονόματι, μέχρι τη Φραγκοκρατία.

Τα χρόνια του Δεσποτάτου της Ηπείρου το κέντρο βάρους μετατοπίζεται στην Άρτα, που πλέον υπερέχει έναντι των άλλων γειτονικών πόλεων.

Οκτώ επισκοπές υπήρχαν τότε στην εκτεταμένη περιφέρεια Παλαιάς Ηπείρου. Οι επίσκοποι τους είχαν κανονική εξάρτηση από τον Νικοπόλεως. Οι τέσσερις επισκοπές βρίσκονταν στην επαρχία Χαονίας: Αγκιάσιμου (σήμερα Αγ. Σαράντα), Φοινίκης (Β.Α. των Αγ. Σαράντα, κοντά στο χωρίο Φοινίκη, όπου κατά την αρχαιότητα ήκμασε και ευημερούσε η ομώνυμη πόλη), Βουθρωτού (Β.Α. της Κέρκυρας), Αδριανουπόλεως (σημερινής Δρυϊνουπόλεως), Κέρκυρας, Δωδώνης, Φωτικής (κοντά στην Παραμυθιά) και Ευροίας (στη γειτονική μας Θεσπρωτία). Η παλιότερη πόλη Εύροια βρισκόταν στην πεδιάδα Φαναρίου, προς τη Γλυκή. Η νεότερη ποτεύεται

ότι βρισκόταν κοντά στο σημερινό Καστρί. Τη μετατόπισε για λόγους ασφαλείας ο Ιουστινιανός, σε μια προσπάθεια να προστατεύσει τον πληθυσμό από τους Γότθους. Επισκεύασε παλαιά τείχη, οχύρωσε επίκαιρες θέσεις, ανανέωσε ολόκληρες πόλεις. Στην εποχή του - αν όχι και λίγο παλαιότερα, επί Θεοδοσίου - ανάγονται και τα βυζαντινά τείχη της Νικόπολης.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι οι περισσότεροι από τους επισκόπους Παλαιάς Ηπείρου διακρίθηκαν σε κρίσιμους για την Ορθοδοξία αγώνες, πήραν μέρος σε οικουμενικές συνόδους, φέρουν τη σφραγίδα της αγιότητας, είναι θεοφόροι πατέρες της Εκκλησίας, που τους εορτάζει πανηγυρικά και τιμά ως αγίους.

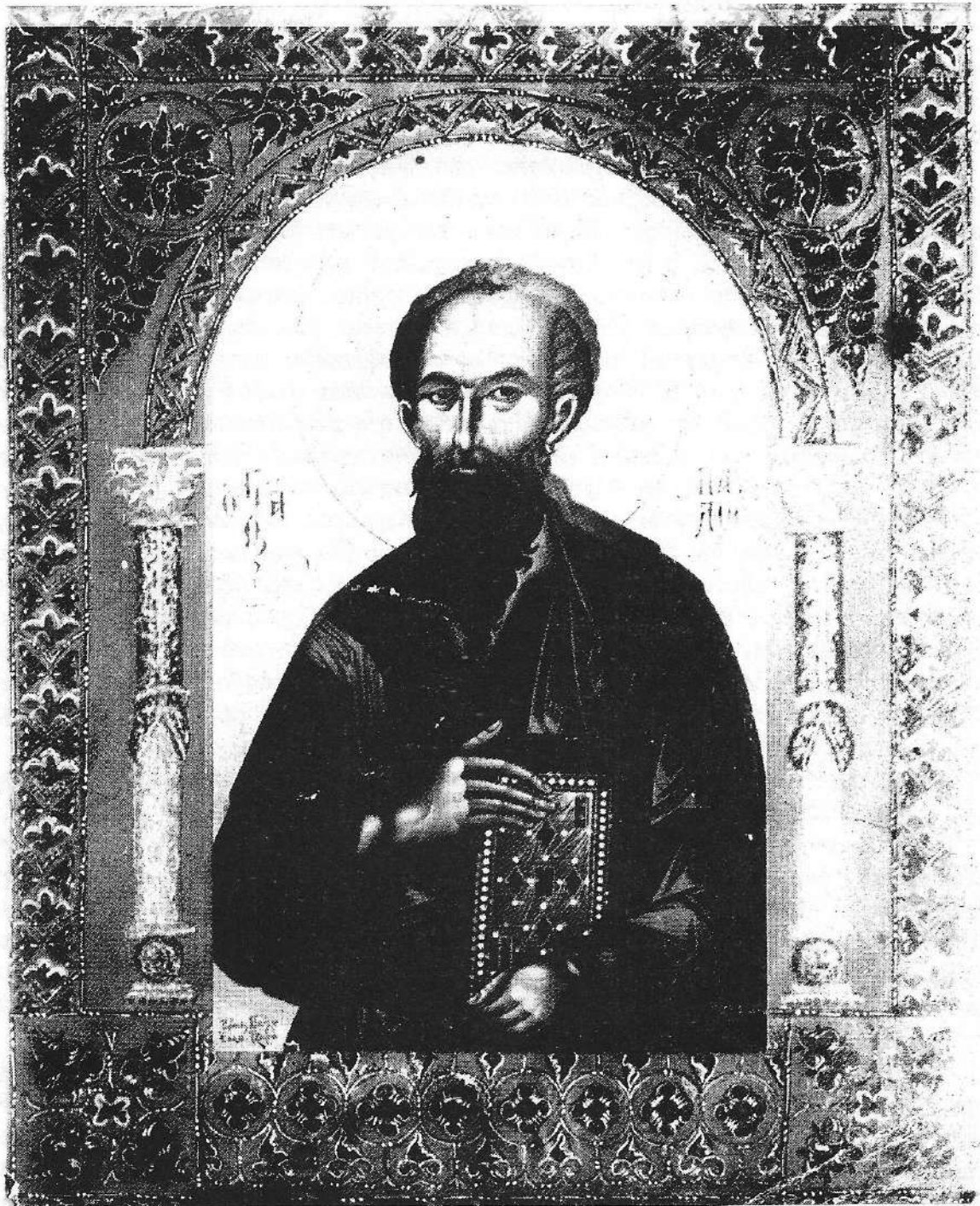
Αρχαιότητα, επιβλητική προσωπικότητα που διαφύλαξε η ηπειρωτική παράδοση, υπήρξε ο άγιος και θαυματουργός Δονάτος, διακεκριμένος επίσκοπος Ευροίας, προστάτης-άγιος της Θεσπρωτίας. Έζησε στα χρόνια του Θεοδοσίου του Μεγάλου (379-391 μ.Χ.) και πήρε μέρος στη Β' Οικουμενική σύνοδο. Μεταξύ πολλών θαυμάτων του η παράδοση αναφέρει την εξόντωση τέρατος που ελυμαίνετο την περιοχή. Μάλλον έχει μεταφορική σημασία αυτή η δοξασία. Η περιοχή της Ευροίας καλυπτόταν από την Αχερουσία, όπου η σήψη των καλάμιών και υδρόβιων φυτών ανέδιδε φρικτή δυσοσμία, ώστε να μην πλησιάζουν ούτε τα πουλιά. Η αποξήρανση των ελών και η εξυγίανση του περιβάλλοντος με την φροντίδα του δραστήριου επισκόπου αποδόθηκε από τη λαϊκή ευλαβή φαντασία σε θαύμα (γεγονός που δεν απέχει πολύ από το θαύμα, αν λάβουμε υπ' όψη τις τότε συνθήκες).

Άλλοι αξιομνημόνευτοι επίσκοποι είναι: Ο Κερκύρας *Απολλόδωρος*, που υπογράφει στα πρακτικά της Α' Οικουμενικής Συνόδου (325 μ.Χ.) και *Σωτήριος* που μετέσχε στην Δ' Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας, το 451 μ.Χ. Ο Φωκικής Διάδοχος, εξαιρετος συγγραφέας που διακρίθηκε στην οργάνωση του μοναχικού βίου, συνέβαλε στην καταπολέμηση των αιρέσεων και την ανάπτυξη της μουσικής και ασκητικής θεολογίας. Οι επίσκοποι *Κλαδαίος* της Αγκιάσμου, *Περεγρίνος* της Φοινίκης, *Ευστόχιος* της Αδριανουπόλεως, *Δωρόθεος* και *Φιλόθεος* της Δωδώνης έλαβαν μέρος στις τέσσερις πρώτες οικουμενικές συνόδους.

Όμως παρέλκει η παράθεση άλλων ονομάτων. Ας επανέλθουμε στην πρεσβυγενή, την προεξάρχουσα επισκοπή της Νικοπόλεως.

Η διαίρεση της αυτοκρατορίας και η απώλεια της Δύσεως συνέτειναν στην υποβάθμιση της οικονομικής και γεωπολιτικής σημασίας της Νικόπολης. Από κοσμοπολίτικο κέντρο μετατρέπεται σε επαρχιακό, που με την πάροδο του χρόνου φθίνει. Άλλωστε ολόκληρος ο ελλαδικός χώρος κατά τη βυζαντινή εποχή διαδραματίζει δευτερεύοντα, επαρχιακό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνίας και την επεξεργασία των δομών της αυτοκρατορίας. Οι δραστηριότητες αυτές εγγράφονται αποκλειστικά στο ενεργητικό της βυζαντινής πρωτεύουσας και του μικρασιατικού κόσμου.

Η γειννίαση με τη θάλασσα - πηγή πλούτου και άμεσος ζωικός χώρος τους πρώτους αιώνες, σε συνδυασμό με την έλλειψη φυσικής οχύρωσης και την ανεπάρκεια των τειχών - αποδεικνύεται τώρα καταστροφική για την πορεία της πόλης. Πρώτη συνέπεια: η πληθυσμιακή συρρίκνωση. Η ανάγκη αποτελεσματικής άμυνας απέναντι στις βαρβαρικές επιδρομές επέβαλε τον περιορισμό της πόλης από τις αρχές του τέταρτου αιώνα. Ωστόσο η παρουσία μιας σειράς βασιλικών με ψηφιδωτά μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας μαρτυρούν τη σπουδαιότητα και την ευημερία της αυτή την εποχή. Βέβαια στη βυζαντινή πόλη ξεπερνιέται η ελληνορωμαϊκή μνημειακότητα. Η πόλη όμως ως σύμβολο της κοινωνίας της με την επιβλητική παρουσία των

ναών της βεβαιώνει την κυρίαρχη θρησκευτική της λειτουργία και αντικατοπτρίζει την υλική απεικόνιση των χριστιανικών βιωμάτων στην αρχιτεκτονική και την απαραίτητη τέχνη των ψηφιδωτών.

Τη χριστιανική εποχή αλλάζει και ο συσχετισμός των παραγόντων της εξουσίας. Ένας νέος θεσμός έχει εμφανιστεί, ο επίσκοπος, καθώς γίνεται θεματοφύλακας των λαϊκών ελευθεριών και επόπτης των αρχόντων. Υπάρχει διάταγμα του Ιουστινιανού (535 μ.Χ.) προς τους επισκόπους και πατριάρχες, όπου μεταξύ των άλλων εντέλλεται: «*εί η παραβαίνοιτο παρά των αρχόντων εις ημάς μηνύειν*».

Τη σημαντική παρουσία τους στη Νικόπολη μαρτυρούν η μνεία των ονομάτων στις επιγραφές και η δυναμική συμμετοχή* των επισκόπων της στα θρησκευτικά ζητήματα.

Ο κατάλογος των επισκόπων της, όπως και των άλλων επισκόπων, δεν είναι πλήρης. Από επιγραφές σε μάρμαρα και ψηφιδωτά, υπογραφές σε πρακτικά οικουμενικών ή τοπικών συνόδων ή από σφραγίδες γνωρίζουμε ότι αρχιερέτευσαν στη Νικόπολη επιφανείς ιεράρχες.

Κατά τη διάρκεια τεσσάρων αιώνων (από τις αρχές του τέταρτου ως τις αρχές του δέκατου) η εκκλησία της εκπροσωπείται από διαπρεπείς ποιμενάρχες. Γνωστοί είναι δεκαοκτώ, από τους οποίους μνημονεύουμε μερικούς: Τον από Κερκύρας άγιον Ηλιόδωρον, που το 342 πήρε μέρος στη σύνοδο της Σερδικής (σημερινή Σόφια). Τον άγιον Δονάτιον (431), που δεν ταυτίζεται όμως με τον επίσκοπο Ευρώας που αναφέραμε παραπάνω. Το άγιον Αττικόν, που τον είδαμε σαν εκφραστή όλων των επισκόπων του Ιλλυρικού στη σύνοδο της Χαλκηδόνας. Τον Αλκίσονα, που κατά τα έτη 480-516 ήταν ο σθεναρότερος αγωνιστής της ορθόδοξης πίστης. Ο ζήλος και η αποφασιστικότητα του στον αγώνα του για την ένωση των ανημαχόμενων τότε ορθοδόξων και την καταπολέμηση της αιρέσεως τον οδήγησαν στο μάρτυριο. Απέθανε σαν μάρτυρας και ομολογητής στις φυλακές Κωνσταντινουπόλεως. Η εκκλησία μας τον έχει ανακηρύξει άγιον.

Ιδιαίτερης μνείας εκ μέρους των αρχαιολόγων έτυχαν ο Αλκίσων και οι Δουμέτιοι Α' και Β' χάρη στα περίλαμπρα μνημειακά έργα τους, τις γνωστές φερώνυμες και μοναδικές παλαιοχριστιανικές βασιλικές. Του Αλκίσονος είναι μεγάλη πεντάκλινη βασιλική, διαστάσεων 75X48 μέτρων, χρονολογούμενη στις αρχές του 5ου αιώνα. Από την κεντρική της θέση συμπεραίνουμε ότι ήταν ο μητροπολιτικός ναός. Των Δουμείων η βασιλική είναι ελληνοισπική, τρίκλιτη, διαστάσεων 55X35 μέτρων. Ήταν αφιερωμένη στον Άγιο Δημήτριο και ανήκει στον 6ο αιώνα. Να σημειώνουμε ότι της ίδιας περίπου εποχής ανακαλύφθηκαν και άλλες τέσσερις βασιλικές, αλλά χωρίς επιγραφές, γι' αυτό και αγνοούμε τους κτίτορες.

Στην Ζ' και τελευταία Οικουμενική Σύνοδο που συνεκάλεσε στη Νίκαια η αυτοκράτειρα Ειρήνη, βλέπουμε να συμμετέχει και ο Νικοπόλεως Αναστάσιος (787).

Τελευταίος μητροπολίτης μέχρι την καταστροφή της από τους Βουλγάρους, το έτος 929, αναφέρεται ο Δανιήλ, ο μετέπειτα μητροπολίτης Αγκύρας. Υπήρξε συνεργάτης του Ιερού Φωτίου σε μια προσπάθεια να διασωθεί η Ορθοδοξία και να απαλλαγεί από τις παπικές κακοδοξίες.

Συνοψίζοντας τα στοιχεία και τις πληροφορίες που αναφέρονται στους «πρωτοβυζαντινούς χρόνους» από του Μ.Κωνσταντίνου μέχρι το 650 μ.Χ. περίπου και στους «μεσοβυζαντινούς χρόνους» μέχρι δηλ. το 1071 (μάχη του Μαντζικέρ) μπορούμε να κάνουμε κάποιες διαπιστώσεις:

- * Οι λαμπροί και επιβλητικοί χριστιανικοί ναοί,
 - * Η ανάδειξη επιφανών και αγίων επισκόπων,
 - * Η τιμητική σειρά του Νικοπόλεως Παλαιάς Ηπείρου στην τάξη των ιεραρχών του Ιλλυρικού για μεγάλο χρονικό διάστημα,
 - * Το κύρος και η πνευματική δικαιοδοσία του στις άλλες επισκοπές.
- Όλα αυτά οδηγούν αβίαστα σε ένα συμπέρασμα: Η Νικόπολη ήταν τότε κέντρο βαθείας καλλιέργειας των θεολογικών γραμμάτων, της θεολογίας. Θεολογίας μάλιστα συνυφασμένης με την εκκλησιαστική ζωή, τη λατρεία, την κοινωνική μέριμνα, την πρόασηψη των λαϊκών συμφερόντων.

Δ'. Δυστυχώς κατά αναπόδραστο φυσικό νόμο τα ανθρώπινα έργα υπόκεινται στον καταλύτη και πανδαμάτορα χρόνο. Καθόλου παράδοξο. «Ο ουρανός και η γη παρελεύσονται...» Το ξέρομε.

Είναι αρκετή μια χιλιετία να κωρίσει τη γέννηση, την ακμή, τις διακυμάνσεις και το τέλος μιας πολιτείας. Σεισμοί, αλληπάλληλες βαρβαρικές επιδρομές, πολιτικές αναστατώσεις την οδήγησαν σε οικονομικό μαρασμό, εγκατάλειψη, αμαύρωσαν τη δόξα και έσβησαν τη λάμψη της. Το έτος 929 σήμανε το τέλος, αφού οι κρατικές αρχές λίγο πριν την εγκατέλειψαν, για να οχυρωθούν στο δυσπρόσιτο φρούριο της Φωτικής και να εγκατασταθούν έπειτα στη Ναύπακτο. Την ίδια πορεία ακολούθησε αργότερα η έδρα της μητρόπολης και ο μητροπολίτης πήρε τον τίτλο «ο Ναυπάκτου Νικοπόλεως», που είχε στη δικαιοδοσία του και τις επισκοπές Παλαιάς Ηπείρου. Αμέσως μετά την καταστροφή της πόλεως υπό των Βουλγάρων συστήθηκε η επισκοπή Κοζύλης, σημαντικής τότε πολίχνης στην περιοχή Λάμαρης για την περισυλλογή των «σπαραγμάτων της Νικοπόλεως, αλλά και σαν στήριγμα των χριστιανών της περιοχής που χειμάζονταν σκληρά. Εκεί μεταφέρθηκε η εκκλησιαστική έδρα, που υπήχθη στον αρχιεπίσκοπο Αχρίδος, όπου λίγο αργότερα συγχωνεύθηκε με τη μητρόπολη Ναυπάκτου. Επί Φραγκοκρατίας μετέπειτα ενώθηκε με την επισκοπή Ρωγών και ο επίσκοπός της έφερε τον τίτλο «ο Κοζύλης και Ρωγών». Κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας υπήρχε, έστω και κατ' όνομα, η επισκοπή αυτή. Γνωστός της επίσκοπος ο Ιωσήφ, που βρήκε το θάνατο κατά την έξοδο του Μεσολογίου (12 Αυγούστου 1826). Περίπου την ίδια εποχή ιδρύθηκαν και άλλες επισκοπές, όπως της Άρτας και της Βελλάς.

Το 1294 οι Ιταλοί απέσπασαν από τους Βυζαντινούς τη Ναύπακτο, από την επικράτεια της οποίας αποχωρίστηκε η Παλαιά Ηπειρος και τη θέση του μητροπολίτη Ναυπάκτου κατέλαβε ο Ιωαννίνων. Το 1367 ο Ναυπάκτων Ματθαίος διώχτηκε από τους Λατίνους και μετακίνησε την έδρα του στην Άρτα, οπότε δημιουργήθηκε η Μητρόπολη Ναυπάκτου και Άρτας. Ο ποιμενάρχης της «εφημίζετο» «υπέριμος και έξαρχος Νικοπόλεως και πάσης Αιτωλίας». Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι και η σημερινή περιφέρεια Νικοπόλεως βρισκόταν μέσα στα διοικητικά του όρια. Βέβαια η Πρέβεζα τότε ήταν ακόμη ένας ασήμαντος οικισμός.

Ακολουθεί η μακραίωνη τουρκική κυριαρχία. Δεν υπάρχουν οι αιρέσεις, οι βάνδαλοι και οι γόθθοι, δεν υπάρχουν οι βουλγαρικές απειλές, ούτε οι σταυροφόροι. Υπάρχει όμως η καταδυναστευση των χριστιανών της Ηπείρου, με τον πρόσθετο κίνδυνο του εξισλαμισμού. Μεγάλο βάρος για την αποτροπή της σοβαρής απειλής κατά του γένους επωμίστηκε η εκκλησία. Αγώνες αίματος και θυσιών. Χρειάζοταν τόλμη και σύνεση, λεπτοί χειρισμοί για να μην προκαλείται η εκδικητική

μανία του δυνάστη.

Για την ανακοπή του κύματος ομαδικού εξισλαμισμού των χριστιανών της Ηπείρου αγωνίστηκε με ιεραποστολικό ζήλο ο ιεροκήρυκας Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779), οι γονείς του οποίου κατάγονταν από την Ήπειρο. Συγκατελέγεται μεταξύ των διδασκάλων του γένους και η μνήμη του τιμάται σε όλη την Ήπειρο, στα Ιωάννινα, την Κόνιτσα, τις Παπαδάτες Πρεβέζης, όπου έστειλε και επιστολή, και φυσικά στην Πρέβεζα, όπου προς τιμήν του υπάρχει νεόδμητος ναός, επί του οποίου υψώνεται ο νέος, περικαλλής ναός του Αγίου Κωνσταντίνου.

Από τις αρχές του 16ου αιώνα η εκκλησία της Νικοπόλεως εντάσσεται στη δικαιοδοσία του «Ναυπάκτου-Άρτας» μέχρι της ελληνικής επανάστασης. Μόνο την πενταετία 1808-1813 με αξίωση του Αλή-Πασά συνενώθηκε με τη Μητρόπολη Ιωαννίνων, αλλ' απέκτησε πάλι την αυτοτέλειά της.

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας (1829) η Ναύπακτος και Ακαρνανία απετέλεσαν ξεχωριστή μητρόπολη, ενώ το υπόδουλο ακόμη τμήμα Άρτας και Πρέβεζας παρέμεινε υπό την εξάρτηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Φθάνουμε έτσι στο 1881. Με την προσάρτηση Θεσσαλίας και Άρτας στο ελεύθερο ελληνικό κράτος διαιρέθηκε αναγκαστικά η περιοχή Άρτας-Πρέβεζας με διαχωριστική γραμμή τον Αραχθό. Επειδή όμως το δυτικό τμήμα, το και μεγαλύτερο, παρέμενε υπό τουρκική κυριαρχία, η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου με εισήγηση του πατριάρχη Ιωακείμ του Γ' προέβη στην ανασύσταση της Μητροπόλεως Νικοπόλεως. Και όπως αναγράφεται στην απόφαση: *«με έδραν την Πρέβεζαν, τίτλον δε τον της πάλαι ποτέ διαλαμψάσης επισκοπής Νικοπόλεως της Ηπείρου και επάγει ότι αυτή εστιν, ως πληροφορείται και η των πλείστων χριστιανών επιθυμία...»*.

Τερματίζονται έτσι περιπέτειες αιώνων, μετακινήσεις έδρας, μεταποπίσεις κέντρων βάρους, αναπροσαρμογές τίτλων, αγώνες και αγωνίες σε χρόνους χαλεπούς και δυσχείμερους. Χωρίς ποτέ να υποσταλεί το τμημένο λάβαρο της Ορθοδοξίας.

Παράλληλα δικαιώνεται και η Πρέβεζα με την αναγόρευσή της σε μόνιμη και οριστική έδρα της ιστορικής μητρόπολης. Φυσικά το άξιζε, όχι απλώς για λόγους κωροταξίας, αλλά γιατί ως πόλη είχε πλέον αναδειχθεί στην τουρκοκρατούμενη ακόμη ηπειρωτική χώρα. Κέντρο εμπορικό, ναυπλιακό, ήταν γνωστή και στην Ευρώπη. Την εμπύκωνε πολιτισμένη και ευαίσθητη κοινωνία, που τη χαρακτήριζε ένα κοινοτικό φιλοπροοδευτικό πνεύμα, με αναπτυγμένο ενοριακό σύστημα. Μια περιοχή που είχε αναδείξει καθ' όλο το μήκος του 19ου αιώνα, προσωπικότητες στα μέτωπα των εθνικών και κοινωνικών αγώνων.

Στη φιλόξενη αίθουσα υποδοχής της μητροπόλεως βλέπουμε ανηρτημένες τις εικόνες των αιδίων ιεραρχών της Ιεράς Μητροπόλεως Νικοπόλεως-Πρεβέζης από την ανασύστασή της και εξής. Ένας από αυτούς, ο Ιωακείμ Βαλασιάδης, είχε την αγαθή τύχη να συμβάλει προσωπικά στη συνθήκη για την ομαλή παράδοση της πόλεως και επικεφαλής των προκρίτων και του λαού να υποδεχθεί τον απελευθερωτή ελληνικό στρατό, πριν από 80 ακριβώς χρόνια (21 Οκτωβρίου 1912).

Αυτά τα 80 χρόνια εθνικής ελευθερίας για την πόλη μας εορτάζουμε εφέτος με ιδιαίτερη έμφαση, παράλληλα με τα 700 χρόνια ύπαρξης ως αστικού οικισμού σ' αυτήν εδώ την προνομιούχο εσχαπιά της Παλαιάς Ηπείρου.

Βέβαια η εμφάνιση της Πρέβεζας αρκετές δεκαετίες μετά την ολοσχερή έκλειψη της Νικόπολης δεν πρέπει να συνδεθεί με την προϋπαρξη της τελευταίας, αφού η ίδρυσή της ανταποκρίνεται σε νέες ανάγκες που δημιουργήθηκαν αυτή την εποχή,

δηλ. τέλη του 13ου αιώνα. Δεν χτίστηκε στα ερείπια της ελληνορωμαϊκής πόλης, όπως χτίστηκαν η Τροία, η Αθήνα, η Κόρινθος και τόσες άλλες. Είχαν παύσει προ πολλού να ισχύουν οι λόγοι της εποχής του Οκταβιανού-Αυγούστου. Τα παλαιά της πλεονεκτήματα έχασαν την αξία τους, μάλιστα κατά καιρούς λειτούργησαν ως μοιραία μειονεκτήματα.

Σήμερα η ορατή σχέση της αρχαίας Νικόπολης με την Πρέβεζα περιορίζεται στη γεωγραφική γειτνίαση και τα διάσπαρτα στον κοινό χώρο κατάλοιπα από τον απέραντο και κατά μεγάλο μέρος ανεξερεύνητο ερειπώνα. Θα μπορούσαμε όμως να πούμε ότι η πόλη μας μαζί με τις τρεις μικρές παρανικοπόλεις κοινότητες είναι *de facto* κληρονόμος. Ενδιαφέρεται, όσο επιτρέπουν οι δυνατότητες, για τα μνημεία και το χώρο, επιδεικνύει τις βασιλικές με τα περίφημα ψηφιδωτά, χρησιμοποιεί για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις το καλά διατηρημένο και με θαυμάσια ακουστική αρχαίο ωδείο. Με ντεκόρ τα βυζαντινά τείχη, που με την αρμονία, τη ρυθμική εναλλαγή πύργων και πυλών και τη μεικτή τοικοδομία χαρακτηρίζουν αισθητικά την περιοχή, ο τόπος μας συντηρεί τους μεσαιωνικούς θρύλους και ανασαίνει τον αέρα μιας παλιάς αρχοντιάς.

Υπάρχει όμως και η αόρατη πλευρά της συγγένειας, που κατοχυρώνει πνευματικά δικαιώματα, αλλά προσγράφει και ευθύνες. Υπάρχει ο νοτιός αγώγος, η μυστική θρυαλλίδα που διαπερνά τους αιώνες από τον καιρό του Απόστολου Παύλου μέχρι σήμερα. Ριζωμένος αυτός ο τόπος στην κοσμοπολίτικη ελληνιστική πολιτεία, μεταμορφώνεται σε βυζαντινό πνευματικό κέντρο, που ακτινοβολεί σαν προμαχώνας της ορθόδοξης πίστης και μέσα στην πιο σκληρή καταδρομή της ιστορίας τροφοδοτεί μια σεβάσμια εκκλησιαστική παράδοση, πάντοτε ζωντανή και δρώσα. Μια παράδοση αγωνιστική, που εμπνέει και ενθαρρύνει τη σημερινή τοπική εκκλησία σε έργο αθόρυβο, αλλά σημαντικό, με απήκηση και έξω από τα συμβατικά όριά της.

Ο τόπος μας γειτονεύει με περιοχές, στις οποίες εξελίσσονται γεγονότα κοσμοϊστορικής σημασίας, πολιτικά και πνευματικά. Η Ορθοδοξία, κοινό στοιχείο των λαών του πάλαι ποτέ «Ανατολικού Ιλλυρικού» καλείται να αγωνιστεί μέσα σ' έναν κόσμο αδιάφορο έως εχθρικό γι' αυτήν. Η Ελλαδική Εκκλησία καλείται να παίξει τον πρωταγωνιστικό ρόλο της.

Κατά μίαν ευοίωνη σύμπτωση με απόφαση του Οικουμενικού Πατριάρχη τοποθετήθηκε τώρα αρχιεπίσκοπος Τυράνων ο εκ Πρεβέζης Αναστάσιος Γιαννουλάτος, με εκκλησιαστική δικαιοδοσία σε ολόκληρη την ορθοδοξία της Αλβανίας.

Τελειώνοντας δεν θα διακινδυνεύσω προβλέψεις ούτε θα διατυπώσω κοινότητες ευχές. Περιορίζομαι στον απυρόβλητο ποιητικό χώρο της προσδοκίας και του οραματισμού, που υπαινίχτηκα στον πρόλογο αυτής της ομιλίας.

Αλλά πριν εγκαταλείψω το βήμα θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου: προς το Σεβασμιώτατο για τις χρήσιμες υποδείξεις του. Προς τον πρωτοπρεσβύτερο π. Δημήτριο Μπόκο και τα εκλεκτά μέλη της βυζαντινής χορωδίας του που εκοπίασαν για την επιτυχία της σημερινής εκδήλωσης. Προς όλους εσάς που υπομείνατε αβοήγητως μια κουραστική ξενάγηση σε τόπους και χρόνους μακρινούς, έξω από τα σημερινά προβλήματά σας. Ίσως εδώ να υπάρχει κάποιο κέρδος, γιατί αρκετά μας έχουν ζώσει τα φίδια και οι φωπιές...

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- 1) Καινή Διαθήκη (Πράξεις των Αποστόλων - Επιστολές Παύλου)
- 2) Μεγάλη Ελληνική εγκυκλοπαίδεια.
- 3) Νεώτερον Εγκυκλοπ. Λεξικόν «Ηλίου»
- 4) Λ.Φιλιππίδου: Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης (Αθήναι, 1958)
- 5) Joseph Holzner: Ο Παύλος (Μετάφραση Ιερ. Κοτσώνη, Αθήναι 1953)
- 6) Cl. Tresmontant: Παύλος (Μετάφραση Τιμ. Κοντομέρκου, Αθήναι 1972)
- 7) Νικόπολις Α' (Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για τη Νικόπολη, Πρέβεζα 1987)
- 8) Φίλαρ. Βιτάλη: (Μητρόπολις και μητροπολίται της Νικοπόλεως Ηπείρου (Αθήναι 1972).
- 9) Φωτίου Γ. Οικονόμου: Η εκκλησία της Ηπείρου (Αθήναι, 1982)
- 10) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. ΣΤ', Ζ', Η' (Εκδοτική Αθηνών)
- 11) Γ. Γαλίτη: Η προς Τίτον επιστολή του Παύλου (Θεσ/νίκη 1985)
- 12) Ηπειρωτικά Χρονικά, τομ. 23 (Ιωάννινα, 1981)

